

Håkan Thörn

Göteborg – New York tur/retur

Rörelser i världssamhället

En del människor binder via sina kringfläckande liv ihop sociala rörelser. Kampen mot kolonialismen, 60-talets kampanjer mot apartheid, dagens globaliseringskritiska rörelse – allt är länkat i både tid och rum skriver Håkan Thörn och berättar en ny historia om politisk och kulturell globalisering.

Jag står vid ett av tvillingtornen och riktar blicken rakt upp. Det är i juni 2000 och World Trade Center är fortfarande en symbol för kapitalismens triumf, ett majestätiskt förkroppsligande av de abstrakta processer vi kallar ekonomisk globalisering.

Nu är det annorlunda. World Trade Center är i dag även en symbol för helt andra aspekter av globaliseringen. Det gäller den "ansiktslösa" terrorism som utan förvarning kan slå till mot människor mitt i vardagen, men också de globala ekonomiska klyftor och internationella politiska maktförhållanden som kan utgöra grogrunden för sådan terrorism.

I storvulna retoriska gester har det också gjorts försök att låta de fallna tvillingkraporna symbolisera en i hela västvärlden väl etablerad idé om USA som den främsta fanbäraren för demokrati, öppenhet och civilisation i världen. Men om det på Manhattan funnits ansträngningar att genomföra en verklig demokratisering av världssamhället så har de knappast haft sitt säte i World Trade Center.

Bortom Twin Towers gamla och nya symbolvärden har den här staden under lång tid haft en central roll i en global demokratiprocess vars historia ännu inte är skriven. Mitt ärende i New York sommaren 2000 är att intervjua före detta aktivister i den amerikanska och globala antiapartheidrörelsen och plötsligt träder en ny sida av staden fram – Manhattan som en knutpunkt i ett globalt civilt samhälle och en mötesplats för radikaldemokratiska solidaritetsrörelser. Jag möter människor ur olika generationer, som via sina kringfläckande politiska liv och engagemang i olika sociala rörelser inte bara binder ihop skilda geografiska platser och sociala sammanhang, utan också globaliseringens historia med dess nutid.

I mötena blir det tydligt för mig att internet, som anses spela en central roll för det globala civilsamhälle som nu växer fram, i själva verket bara givit en strukturell förstärkning åt en mängd transnationella nätverk med en historia som sträcker sig långt bakåt i tiden. Sådana nätverk spanns under hela 1900-talet, inom och mellan nord och syd. Här formades politiska erfarenheter, demokratiska visioner, handlingsstrategier och gränsöverskridande kollektiva identiteter. Detta är ett historiskt arv som är

närvarande i dagens framväxande rörelse för global rättvisa – i form av individer, organisationer, nätverk och institutioner. Allt detta ger en mycket konkret innebörd åt begreppet *globalitet*, det vill säga en erfarenhet av att globaliseringen binder samman händelser och skeenden som äger rum på olika platser på jorden.

Än mer påtaglig blir denna erfarenhet i min hemstad i juni i år. Under några dagar förvandlas Göteborg – vid sidan av Seattle, Prag och Genua – till en i raden av symboliskt laddade platser i en alternativ berättelse om globaliseringen. Denna berättelse binder inte bara samman människor och platser i samtiden, utan är också rotad i en undanskymd del av 1900-talets politiska historia.

En indier i New York

I en lägenhet inte långt från FN-skrapan på Manhattan sitter E. S. Reddy, född 1924 i Indien och i dag ett välkänt namn inom antiapartheidkretsar över hela världen. Efter den indiska självständigheten skickades han till New York för att studera och fick 1949 jobb i FN, där hans uppgift var att bedriva forskning om förhållandena i södra Afrika. Snart fick han kontakt med en delegation från ANC som kommit för att vittna om förhållandena i det Sydafrika där apartheidlagarna just införts. Reddy tog intryck, och blev 1963 sekreterare för FN:s speciella kommitté för apartheidfrågan. Kommittén blev under Reddys ledning, inte minst genom en serie alternativa konferenser, en betydelsefull knutpunkt för olika solidaritetsrörelser. Jennifer Davis, aktiv mot apartheid inom *Unity Movement* i 60-talets Sydafrika, menar att konferenserna som ordnades av Reddy var oerhört viktiga och att det via dem skapades nätverk som "bidrog till att mobilisera det civila samhället, även om vi inte använde det uttrycket då". I dag hålls alltid alternativa NGO-konferenser i samband med de stora FN-arrangemangen, ett fenomen som varit en av källorna till dagens rörelse för global rättvisa. Den sydafrikafödde journalisten Denis Herbstein går så långt att han hävdar att det var E. S. Reddy som "upfann" alternativkonferensen. Jennifer Davis understryker också att han stötte på motstånd inte bara inom FN-huset, utan också från amerikanska politiker, som inte gillade att New York blev en vallfärdsort för representanter för allehanda befrielseströrelser.

Metodistsonen reste till Afrika

George Houser är 84 år men promenerar spänstigt fram längs Broadway. På mitt förslag går vi in på Starbucks Coffee, och först efter ett tag påpekar han lite försynt att det inom den framväxande nya rörelsen för global rättvisa drivits bojkott mot just Starbucks, som ett av de varumärken som koloniserar världens städer. Starbucks var också ett av de främsta målen för det svarta blockets räder i samband med demonstrationerna i bolagets hemstad Seattle. George Houser förklarar att han aldrig tidigare varit på Starbucks. Han var inte heller i Seattle. Däremot deltog han i demonstrationerna mot IMF i Washington tidigare detta år, då under den kristet orienterade kampanjen Jubilee 2000:s paraply.

George Houser föddes i Cleveland, Ohio. Nitton år gammal åkte han till Kina som utbytesstudent, en resa som påverkade honom starkt, och väl tillbaka i USA blev han aktiv socialist i kampanjer kring fred och antirasism. Under 1940-talet kom han att engagera sig i den amerikanska rasdiskrimineringen och blev aktiv i organisationen Congress of Racial Equality, CORE, som 1947 organiserade en två veckor lång "Freedom Ride into the South"; en grupp på

sexton personer, svarta och vita, åkte till södern för att syssla med olagliga aktiviteter som att gemensamt gå på restauranger och åka buss – ett äventyr som slutade med 12 arrester. Några år senare startade han ACOA, *American Comité on Africa*, och den första resan till Afrika blev avgörande för hur resten av hans liv skulle gestalta sig. Han hade nära kontakter med E. S. Reddy och genom den ständiga ström av representanter från solidaritetsorganisationer som kom till New York, inbjudna av Reddys kommitté, kom ACOA att befinna sig i mittpunkten för ett framväxande internationellt civilt samhälle. På 60-talet blev han vän med inte bara den legendariske svarte studentledaren Stokely Carmichael och Martin Luther King, utan också med Danny Schechter, välkänd medieaktivist i USA och författare till boken *The More You Watch the Less You Know*, en uppgörelse med den långtgående medialiseringen av det amerikanska samhället.

Medieaktivisten

Danny Schechter möter mig på sitt kontor vid Times Square. Där driver han sitt alternativa mediaföretag *Globalvision*, men även *Mediawatch – The Global Media and Democracy Supersite*, en nättidning och ett hybridprojekt som syftar till att främja mediakritik och mediaktivism. Han har just varit i Sverige och föreläst om sitt projekt, en verksamhet som nu involverar 444 grupper från hela världen.

Schechter, född 1942 i New York, var på 60-talet en av förgrundsgestalterna i den så kallade yippierörelsen som iscensatte spektakulära och mediainriktade protester mot Vietnamkriget. Under en vistelse vid London School of Economics 1967 mötte han en rad sydafrikaner och ett djupt engagemang mot apartheid tog sin början. Han kom framför allt att verka inom media och hade sin största framgång med produktionen av teveprogrammet *South Africa Now*, ett program som visades över hela världen och ledde till att han och ett filmteam fick följa med den frisläppte Nelson Mandela på segertåget över världen 1990.

Schechter menar att antiapartheidrörelsen som solidaritetsrörelse inte bara hade betydelse för de sydafrikaner som bekämpade apartheidregimen. Den spelade också, genom att bygga breda politiska koalitioner som överbyggade en rad motsättningar, en positiv roll i en rad olika sammanhang över hela världen där den hade en bas.

– Antiapartheidrörelsen visar att människor kan skapa historia, att människor kan åstadkomma förändring, och att även mycket skilda grupper kan enas över olika sorters gränser, etniska eller nationella, säger han.

Det finns, menar Danny Schechter, en tydlig kontinuitet mellan antiapartheidrörelsen och den nya rörelsen, som han kort och gott kallar "the global movement for justice". Och denna kontinuitet finns inte bara på ett globalt plan, utan också i post-apartheids Sydafrika. Som ett exempel på att arvet från apartheidrörelsen kan förvaltas på mycket olika sätt visar han mig en film som *Globalvision* just köpt av en sydafrikansk frilansfilmare. Den heter *The two Trevors go to Washington* och följer två sydafrikaner: Trevor Manuel, gammal ANC-aktivist och nu Sydafrikas finansminister, som åkt till Washington för att delta i IMF:s möte, och Trevor Nghani, en gräsrotsaktivist från Soweto, som gör samma resa – men för att protestera mot IMF. På gatan i Washington intervjuas dessutom Dennis Brutus, välkänd anti-apartheidaktivist som kom till USA från Sydafrika på 1960-talet och spelade en central roll i kampanjen för en OS-bojkott av Sydafrika. Hösten 2000 gick Dennis Brutus,

tillsammans med tusentals människor från bland annat svenska Grön ungdom och textilarbetarfack i Bangladesh, i massdemonstrationen mot IMF:s möte i Prag.

– The struggle continues, kommenterar Schechter när Brutus ansikte dyker upp i rutan.

Världen i Göteborg

I New York år 2000 ställdes jag alltså inför en rad konkreta exempel på hur dagens rörelse för global rättvisa är länkad till antikolonialismens historia. Exakt ett år efter mitt besök i New York, i juni 2001, blir också Göteborg en samlingspunkt för denna globala rörelse.

Hur skall man egentligen förstå allt det som hände "dessa dagar då världen krympte till Göteborgs storlek", som chefen för Göteborgs stadsteater, Jasenko Selimovic, uttryckte det?

Göteborg blev under dessa fyra dagar en världspolitisk scen, bevakad av journalister från hela världen, där ett politiskt drama utspelades i symboliskt förtätade former. Vad säger detta drama oss om globaliseringens processer?

Inte minst synliggjorde skeendet i Göteborg några av konsekvenserna av den "medialisering" som i allt högre grad präglar samhällen världen över – och som har analyserats av bland andra Danny Schechter. Medialiseringen innebär att mediernas samhälleliga betydelse ökar. Samtidigt medför den också en myt, där mediernas roll kraftigt överdrivs. I sin mest tillspetsade form lyder mytens centrala tes att det som inte syns i media inte existerar, det vill säga saknar samhällelig betydelse.

Inte minst de etablerade politiska ledarna och partierna tycks ha omfamnat föreställning om att "vi syns på teve, alltså är vi". Men föreställningen att graden av synlighet i media motsvarar möjlighet till samhälleligt inflytande står i kontrast med det faktum att politikens medialisering under de senaste decennierna sammanfaller i tid med politikens försvagade ställning. Det kanske inte är någon tillfällighet att två av de svenska aktivister som greps i Genua var barn till politiker i de två största partierna till vänster om mitten – en maktlöshet föder en annan.

Medialiseringen har tveklöst också präglat de nya sociala rörelser som i olika vågor gjort sig synliga under de senaste decennierna, nu senast i Seattle, Washington, Göteborg och Genua. Redan inom 60-talets rörelser – Danny Schechter och hans "yippies" är bara några av föregångarna – fanns en stark medvetenhet om den möjlighetshorisont som öppnats med det nya mediarummet. I slutet av 60-talet iscensatte den brittiska antiapartheidrörelsen på Trafalgar Square, i samband med årsdagen av Sharpville, en dramatisering av dödsdjutningarna i Sydafrika – med uniformsklädda "poliser" och ljudet av skarpa skott. Och utanför demokraternas konvent i Chicago 1968 skanderade demonstranterna "The Whole World is Watching" när polisen hårdhänt klubbade ner aktivister inför tevekamerorna, en fras som på precis samma mediariktade sätt skanderades vid åtskilliga tillfällen i Göteborg i somras.

Samtidigt utgör de spektakulära aktionerna bara en av flera olika typer av mediastrategier inom de nya rörelserna. En central verksamhet i många av dagens rörelser består i skapandet av egna medier och alternativa offentligheter. Det är en strategi med stark demokratiseringspotential som

redan arbetarrörelsen tillämpade men som i dag tack vare internet har givits helt nya möjligheter. Exempelvis såg vi genom de etablerade mediernas ögon under de första dagarna i samband med händelserna i Seattle 1999 endast våldet, medan det efterhand, framför allt via olika typer av alternativa medier, har strömmat ut information om det stora ickevåldsdemonstrationerna och de många mötena och seminarierna. Kanske kommer bilden av vad som ägde rum i Göteborg att på liknande sätt nyanseras med tiden.

Oroande röster

Man kan inte bortse från att media i dag har stor betydelse såväl för politiken som för vår vardagstillvaro. Och man kan vara upprörd, men inte förvånad, över att de stora medierna valde att till övervägande del rapportera om våldet i Göteborg, medan de tre stora fredliga demonstrationerna fick marginell uppmärksamhet och debatterna på Fritt Forum knappast någon alls. Men det är problematiskt att, som ofta skett i den efterföljande debatten, analysera och värdera den framväxande globala rörelsekoalitionens demokratiseringspotential med utgångspunkt i den bild som förmedlats i medierna, där den maskerade stenkastaren står i förgrunden. Det innebär att man bortser från de rörelseaktiviteter som hände på plats men utanför medias bevakning. Det betyder också att rörelsens offentliga manifestationer betraktas isolerat, som om dessa rörelser bara existerade vid demonstrationer i samband med toppmöten.

Sådana demonstrationer är förvisso symboliskt viktiga manifestationer för en rörelse, som källor till den emotionella kraften i det kollektiva identitetsskapandet, till en känsla av sammanhållning, av att vara del av något större. Men dessa tillfällen är ändå bara tillfälliga avbrott i ett demokratiskt vardagsarbete, som bland annat innebär rekrytering av medlemmar, genomförande av studiecirkel, debatter, nätverkande, dialog med – eller påtryckningar på – etablerade institutioner, samt en rad olika former av opinionsbildning. Ett sådant arbete är kärnan i de flesta av det hundratalet organisationer och grupper som stod bakom Göteborgsaktionen och Fritt Forum i Göteborg.

Samtidigt var det oroande att höra de röster från demokratiska och fredliga organisationer som deltog i Göteborg och som nu talar om dagarna i termer av "nederlag", eller "misslyckande". Såvida denna diagnos inte etableras som vedertagen sanning är "nederlaget" lika illusoriskt som det svarta blockets "seger" – eftersom den bygger på tron att endast det som syns i media är det som har betydelse. Det viktigaste med demonstrationer med tiotusentals deltagare är inte, vare sig i 60-talets Chicago eller 2000-talets Göteborg, dess eventuella utrymme i media – åtminstone inte i ett långsiktigt demokratiseringsperspektiv – utan att de faktiskt äger rum och att de människor som deltagit bär med sig erfarenheterna in i det fortsatta arbetet för utvidgad demokrati och rättvisa.

Stora och breda sociala rörelser har varit ett återkommande inslag i modernitetens och globaliseringens historia. När strukturella konflikter har ställts på sin spets har det alltid förekommit våldsamma konfrontationer på gatorna. Men det är det "långsamma" demokratiska vardagsarbetet inom ramarna för de folkliga rörelserna, snarare än ögonblicken av våldsam konfrontation, som utgjort själva grunden i de demokratiseringsprocesser som har ägt rum i det moderna samhället.

Genuint globalt

Vad kommer att hända med den nya globala rörelsen – som har djupa rötter i såväl E. S. Reddys och George Housers solidaritetskamp som i Danny Schecters medieaktivism – när vi nu med det USA-ledda "kriget mot terrorismen" har fått ett nytt världspolitiskt tillstånd?

Inställda toppmöten och inställda eller försvagade demonstrationer har fått vissa iakttagare att tala om "rörelsen som kom av sig". Det finns en rad faktorer som talar för att rörelsen nu kommer att få problem både med att fortsätta växa och att överhuvudtaget manifesteras i det offentliga rummet. För detta talar uppslutningen kring "nationen" och de styrande eliterna i USA, rädslan och paranoian som sprider sig. Frukten föder sällan solidaritet, snarare dess motsats. Utöver detta finns nu möjligheter för ordningsmakten att med utgångspunkt i begreppet "terrorism" få ett ökat gensvar för att på olika sätt kväsa "utomparlamentariska krafter" som hotar "nationens intressen" och "säkerhet". Om detta kanske kommer att drabba den amerikanska delen mer än någon annan, så är det ändå betydelsefullt, eftersom en genuint global rörelse behöver en betydande förankring i den stat som har världshegemoni.

Men det finns också tendenser som pekar i helt annan riktning. Jag tänker då framför allt på de fredsdemonstrationer som denna höst ägt rum i USA och på andra håll i världen, "lokala" manifestationer där 84-åriga George Houser i New York kan göra gemensam sak med unga aktivister i Skövde – allt snabbt koordinerat via nätet. Möjligen ser vi början på en transformering av den globala solidaritetsrörelsen, som innebär att den också profilerar sig som en ny fredsrörelse. Det kommer i så fall handla om en typ av fredsrörelse som i första hand har likheter med Vietnamrörelsen, alltså med en tydlig vänsterprofil som knyter fredsfrågan till antiimperialism och global solidaritet. Det finns onekligen också tydliga paralleller mellan dagens globala mobilisering och den rörelse som genom några berättelser speglats i denna artikel. En begynnande solidaritetsrörelse i väst inspirerades av, och knöt på 1950-talet band med, den pågående antikoloniala befrielsekampen i syd. Den kopplades också i USA till intern antirasistisk mobilisering i medborgarrättsrörelsen. Så kom Vietnamrörelsen och samlade alla radikala krafter under ett paraply och en bred, stark och enad vänsterrörelse uppstod.

Samtidigt har antiapartheidaktivister jag talat med berättat att Vietnamrörelsen hade en tvetydig innebörd för solidaritetskampen med södra Afrika. Å ena sidan hamnade södra Afrika fullständigt i skuggan av Vietnam under slutet av 60- och början av 70-talet. Å andra sidan bidrog Vietnamrörelsen till att skapa de läroprocesser som formade en ny politisk generation ur vilken många, när Vietnamkriget var över, sökte sig till solidaritetsarbete för Södra Afrika och Latinamerika.

E. S. Reddy påminner mig också, när jag ber honom säga något om den nya solidaritetsrörelsen i ljuset av sina historiska erfarenheter, att dagens rörelse, vad gäller engagemanget i nord, på en viktig punkt skiljer sig ifrån antiapartheidrörelsen. Där handlade det i första hand om solidaritet som stöd åt "de andra", vilket förvisso är eftersträvansvärt. I dagens kritik av den samtida globaliseringen sammankopplas emellertid fattigdom och förtryck i syd på ett mer direkt sätt med förhållanden i nord, till sociala nedskärningar, urholkning av demokratin, ökade sociala klyftor, arbetslöshet och pensionspengar på börsen. Sambanden fanns förvisso där också tidigare för den som ville se dem, men globaliseringens senaste fas har gjort dem så mycket tydligare. Och en rörelses drivkrafter blir så mycket starkare när medvetenheten om sådana samband inte bara är ett resultat av teoretiska insikter, utan av direkta vardagsefarenheter. I samband med Naomi Kleins besök i Sverige i november

fördes det inom rörelsen diskussioner om att starkare knyta det globala till det lokala, "to localize the struggle", som Klein uttryckte det. I samband med WTO-mötet i Qatar utlystes också "A Global Week of Action", där kritik av privatisering av offentlig service knöts till stöd åt de fattiga ländernas krav på att EU skall avskaffa exportsubventionerna på jordbruksprodukter.

Det pågår alltså inom dagens solidaritetsrörelse en läroprocess som innebär att se, förstå och skapa en fördjupad analys av sambanden mellan å ena sidan fenomen som nedskärningar på dagis och ökad fattigdomen i nord, och å andra sidan aidsepidemier, hungersnöd och framväxten av terrorrörelser i syd. Sådana läroprocesser har också rötter som går långt tillbaka i historien, de är i själva verket en viktig med undanskymd del av globaliseringens historia. I den mån den nya solidaritetsrörelsen förmår knyta an till dessa historiska läroprocesser finns det också förutsättningar för en världsvid mobilisering som inte liknar någon annan i historien.

Published 2002-01-09
Original in Swedish
Contribution by Arena
© Arena